



FAİZSİZ FİNANS SİSTEMİNE TEORİK YAKLAŞIM

Recep Ulusoy*

İslam Altun**

Öz

Faizsiz finans sistemi, modern finans sisteminde ortaya çıkan gayri adil düzenin sebep olduğu karmaşayı ortadan kaldırma amacına yönelik bir alternatif olma iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Önceden belirlenmiş sabit faizi yasaklayan ve gerçekleşen gelirden pay almayı öneren bu sistem, kullanılan fonlarla elde edilen ekonomik sonuca, kâra ortaklık esasına dayanmaktadır. Sırasıyla faizsiz finans sistemi, ortaklık, kar paylaşımı, helal kazanç, öz sermaye ve adil gelir bölüşümü gibi temel ilklere dayanır. Bu sistemin tarihi seyri içinde mudarebe, muşaraka, murabaha ve vakıf gibi, kendine mahsus bazı kurumları da oluşmuştur. Modern çağlara gelindiğinde bu kurumlar kendilerini yenileyememiş ve yeni gelişmelere uyum sağlayamamışlardır. Ancak yirminci yüz yılın başlarından itibaren Hint Pakistan bölgesinde ve daha sonra da Ortadoğu'da ve diğer Müslüman ülkelerde uygulama alanı bulmuştur. Artık bugün hem Müslüman ülkelerde ve hem de dünyanın birçok ülkesinde faizsiz sisteme uygun çalışan bağımlı ve bağımsız birçok finans kurumu vardır ve halen dünya finans sisteminin bir alternatifi olma yönünde ilerlemektedir.

Anahtar kelimeler: finans, faizsiz finans, sermaye, kredi, adalet, ahlak, kar ortaklığı

THEORETICAL APPROACH TO THE INTEREST-FREE FINANCIAL SYSTEM

Abstract

The interest-free finance system emerged as an alternative to the purpose of removing the complexity of the irregular order arising in the modern financial system. This system, which prohibits pre-determined fixed interest rates and allows them to take a substantial share, is based on the principle of profit sharing, which is the economic result obtained with the funds used. The interest-free financial system is based on basic principles such as partnership, halal profits, equity and fair income distribution. In this historical system, some institutions such as mudarebe, musharaka and foundations have formed. When it comes to modern ages, these institutions have not been able to modernise themselves and adapt to new modern improvement. However, after the first quarter of the twentieth century, Islamic finance has found practice starting with the Indian Pakistani region, Middle East and then in other Muslim countries. Today, there are many dependent and independent financial institutions that work in harmony with the interest-free system both in Muslim countries and in many countries of the world, and interest-free financial system moving towards becoming a new finance method in cooperation with the world financial system, adhering to their own rule.

Keywords: finance, interest-free finance, capital, credit, justice, morality

Giriş

İktisadi bir terim olarak Finance (İng) ve financement (Frn) kavramları sözlükte para, maliye, para bulma, para sağlama gibi anlamlara gelmektedir. Türkçe'mizde bunların yerine Fransızca telaffuzuyla finansman kavramı kullanılmaktadır. Ortodoks iktisat geleneğinde tartışılan finans teorisine göre finansman, üretim faaliyetinde bulunan iktisadi birimlerin bu faaliyetleri

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Ekonomi Politikliği, recep.ulusoy@marmara.edu.tr

** Arş. Gör. Mardin Artuklu Üniversitesi İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, islamaltun@gmail.com



için ihtiyaç duydukları sermayeyi temin etme gayretleridir. Ancak klasik iktisat teorisinde finansman konuları çok açık tartışılmamıştır. Çünkü onlara göre para mübadele aracından başka bir şey değildir. Bu anlamda klasik iktisatçılar tasarruf ve sermaye üzerinde dururlar. Modern zamanlarda ise finansman meselesi daha çok tartışılmış, sonuçta finansman teorisi ortaya çıkmış ve paranın fonksiyonları da çok değişmiştir. Bu bağlamda A. Marshall, Keynes, Friedman, Gurley ve Show finans üzerine çok önemli çalışmalar yapmışlardır.

Finansman teorisine göre iktisadi birimler esas itibariyle ikiye ayrılır. Birinci grupta üreticiler ile yatırım ve tüketim yapanlar; ikinci grupta ise para ve finans alanında faaliyette bulunanlar yer alır. Bunlardan birinciler harcama birimleri ikinciler de mali araçlar olarak isimlendirilir.

Harcama birimlerini de üç başlık altında toplamak mümkündür.

-Bütçeleri denk olanlar

-Bütçeleri fazlalık verenler

-Bütçeleri açık verenler

Bunlardan birinci sıradakiler bütçelerini denk tutmayı başaran birimlerdir. İkinci gruptakiler ise bütçeleri fazla veren gruptur ve dolayısıyla fon arz edebilecek durumdadırlar. Son sıradakiler ise bütçesi açık veren ve ödünç para bulması gereken gruptur. Bu durumda faaliyetlerini devam ettirebilmek için bütçesi açık verenler bütçesi fazla verenlerden ödünç para talebinde bulunmaları gerekmektedir. İşte finansman olayı bütçeleri fazla veren harcama birimlerinin ellerindeki fazla fonların, faaliyetlerini devam ettirebilmek için bütçeleri yeterli olmayan birimlere aktarılmasıdır. Mali araçların rolü de burada başlar.

Mali araçları, bankalarla banka dışı mali kurumlar olarak iki başlık altında toplamak mümkündür. Bu kurumlar primer senetlere aracılık yaparlar ve kısa vadeli tasarrufların uzun vadeli yatırımlara dönüşmesini sağlamaktadırlar. Ayrıca mali aracı kurumlar yeni geliştirdikleri finansman teknikleriyle tasarruf ve yatırımların hem seviyesini artırır ve hem de tasarrufların yatırımlara tahsisini kolaylaştırır (Kanyılmaz, 1992: 23-76).

Günümüzde bankalar fon sahipleri ile fon talep edenler arasında çeşitli yöntemlerle aracılık yaparak fon akışını sağlamaktadırlar. Hisse senedi ve tahvil işlemlerinin dışında bankalar mevduat adıyla fon toplamakta ve bu fonları kredi adıyla ihtiyaç sahiplerine aktarmaktadırlar. Bu esnada mevduat sahibine faiz ödemekte kredi alandan da faiz almaktadır. Bugün itibariyle dünyanın geliştirdiği ve uyguladığı en yeni yöntem budur ve bazı eleştiriler olsa da Müslüman ülkeler dâhil bütün dünyada yaygın olarak kullanılmaktadır. Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığına göre mesleğinde uzman ya da proje sahibi bir kişi mesleğini icra etmek veya projesini hayata geçirmek istiyor ama ihtiyaç duyduğu parayı da kendi kaynaklarından sağlayamıyorsa tek çaresi bankaya gidip faiz karşılığı kredi kullanmaktır. Faizsiz finans sistemi ise bu bağlamda araya girerek faizin hem iktisadi ve hem de ahlaki olmadığı iddiasıyla ortaya çıkmakta ve bunun yerine bir bakıma ortaklık yöntemini savunmaktadır.

Faizsiz finans sistemi, en geniş tanımıyla “fon sahipleriyle fon kullanıcılarını kar ortaklığı ilkesi etrafında ve faizsiz işlemler temelinde buluşturan canlı bir mekanizmanın” adıdır. Burada muşaraka, mudarebe, icare ve murabaha gibi birkaç çalışma yöntemi vardır. Kar paylaşımı da nispi olarak karşılıklı anlaşmaya bağlıdır. Bu düzlemde konu birçok yönüyle halen tartışılmaktadır

İşte bu makalede, İngilizce, Arapça ve Türkçe literatür taranarak, mevcut faizsiz uygulamalar ve kurumlar, olumlu ve olumsuz eleştiriler etrafında ele alınmıştır. Ayrıca faizsiz finans



sistemi, çağdaş örnekler üzerinden de tartışılmış, fırsatlar ve engeller bağlamında değerlendirilmiştir. Bir başka ifadeyle yazı, faizsiz finans kurumlarını ve çalışma biçimlerini derinliğine analiz etmekten ziyade bütüncü yaklaşımla ortaya çıkış amaçlarını, bu amaçlara ne kadar uyum sağladıklarını, bunlarla ilgili bazı tartışma alanlarını ve farklı görüşleri ortaya çıkarma girişiminden ibarettir.

1- Faizsiz Finans Sistemi

A- Teorik Çerçeve

Faizsiz finans teorisi hem içerik ve hem de kavram olarak en tartışmalı alanlardan biridir. Ancak bu tartışmalar ve öneriler yeni otaya çıkarılmış keşif veya buluşlar değildir. Bazı kısıtlamalarla çağdaş argümanlar etrafında şekillendiği söylenebilir. Bu kısıtlamaların temelinde de bazı dini hassasiyetler vardır.

Faizsiz finans sistemi, parasal işlemlerle mal ve hizmet hareketlerinin sıkı sıkıya bağlı olduğu her para hareketinin mutlaka bir mal ya da hizmete karşılık geldiği, gelirin de ortaklık esasına göre paylaşıldığı bir sistem olarak tanımlamak mümkündür (Akın, 2010). Kısaca ifade etmek gerekirse, faizsiz finans teorisi, yukarıda açıklanan Ortodoks finans teorisinin kısmen şeriat ilkelerine uyarlanmış şekli olarak tanımlanabilir.

Faizsiz finans ya da İslami finans sistemi “gelecekte elde edilecek bir para karşılığında şu andaki ticaretten vazgeçmek” şeklindeki temel düşünceden yola çıkar. Çünkü finans bir tür para sağlama biçimidir. Bu ister varlık karşılığında ister bazı haklar mukabili olsun aynı sonuca götürür. Sonuçta finansör gelecekteki işletme karına ortak olmuş demektir. Ayrıca finans, teslim edilen mal ya da hizmet biçiminde de sağlanabilir. Bu da mal ve hizmetlerin karşılığını gelecek bir tarihte ödeme mukabilinde olacaktır. Bu yöntem geleneksel yöntemlerin yanında ayrıca bir seçenektir. Faiz odaklı geleneksel yöntemde ihtiyaç sahibi ödünç para alır ve gelecekte faiz ilavesiyle öder (Mabid Ali: 3). Bu sistem ise faizsiz finansa ihtiyaç duyan bireylere bu konuda yardım etmek amacıyla. Böylece sosyal adaleti, hakça gelir dağılımını sağlamayı beklemektedir. Aslında sistem diğer parçalarıyla bir bütündür. Bu da parasal istikrarı ve güveni sağlar. Ayrıca sistemi, aşırı talep ve spekülasyon faaliyetlerinin yol açtığı finansal streslerden kaynaklanan potansiyel risklere karşı da korur (Salahuddin Ahmed: 2006).

Önceden belirlenmiş sabit faizi yasaklayan ve gerçekleşen gelirden pay almaya izin veren bu sistem kullanılan fonlarla elde edilen ekonomik sonuca, kara ortaklık esasına dayanmaktadır. Böyle bir sistemin teorik olarak uygulanabilirliği mümkün olabilir. Ancak uygulama esnasında yani, sistemin uygulanabilirliğini gösterme sürecinde yapılan bazı araştırma ve uygulama örnekleri bu sistemi modern finans sisteminden ayırmıştır.

Borç sözleşmelerine dayanan modern finans sisteminde riskler ve ödüller sistematik olarak ortaktır. Bu durumda borçlu daha büyük bir risk üstlenmekte ve sözleşmenin yürütülmesini de üzerine almaktadır. Aslında böyle bir sistem moral tehlikeyi barındırmakta ve asimetrik bilginin varlığına dayanmaktadır. Ayrıca bu sistem yakın takibi gerektirmektedir ve bu takip işi her iki taraf adına bankaya verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında modern finans sisteminde banka kurumunun gereği ortaya çıkmaktadır (İkbal ve Greuning: 2008).



Faizsiz finans sistemi 1970'lere kadar sadece faizli banka kredisi yerine kar ortaklığını koyma meselesiydi. Bu değişim aynı zamanda fon sahiplerini girişim riskine ortak ederek finansal aracının tabiatını değiştirecekti. Bu ilk çalışmaların hepsi adalete vurgu yapmıştır. Modern finans sistemine göre fon kullanan girişimcilerin, işletmenin bütün riskini üstlenerek hem fon sahiplerine ve hem de bankaya önceden belirlenen oranda gelir payı ödemesi Faizsiz finans sistemince gayri adil bir yol olarak görülmüştür. Bütün bunlardan dolayı pozitif gelir garantisi haklı görülmemiştir. Hatta faiz; işsizlik, enflasyon, bolluk içinde yoksulluk, eşitsizlik, gibi bazı problemlerin kaynağı olarak da görülmüştür. Faizsiz finans sistemine göre bütün bu problemler faizin yerine kar ortaklığını koymakla çözülebilirdi. Bununla birlikte geçen argümanlar göstermiştir ki faizsiz bir banka kurmak da mümkündür ve bu kurum yatırım ve tasarrufları ters yönde etkilemez hatta yatırım ve üretimi artırır (Sıddıki: 2006).

Eğer faizsiz finans sistemi sadece faizsiz sistem olarak yorumlanırsa tam bir finans sistemini kapsamış olmaz. Faizi reddetmesi sistemin çekirdeğidir. Fakat sosyal adalet, risk ortaklığı, bireysel ve toplumsal haklar, mülkiyet ve sözleşme hakkı gibi diğer prensiplerle desteklenmesi gerekir (İkbal ve Greuning: 2008).

Bu konuda ilk teorik çalışmayı yapanlardan birisi olan Sadr, ekonomiyi adalet ve ahlaka dayandırır. Ancak arz-talep ve azalan verim yasası gibi evrensel ilkeleri de reddetmez. Ona göre bencillik ve diğer ahlaki özellikler önemlidir ve bunlar geliştirilmeli ve olgunlaştırılmalıdır. Sadr finans teorisine de bu gözle bakar ve faiz yasağını merkeze koyar. Çünkü ona göre faiz haksız ve gayri ahlaki bir kazançtır (Wilson: 2008).

Faiz, bankacılık ve finans sistemini güvensiz ve adaletsiz bir hale getirir ve halkın daha iyi gelir elde etmesini engeller. Müslüman araştırmacılar genelde bu noktadan hareket ederler ve bu konuda bazı çözümler üretmek için çalışmaktadırlar. Mesela 1940'larda ilk araştırmacılar iki gelişmeyi görmüşler ve bunu karşı tavır olarak algılamışlardır. Birincisi, dünya özellikle gelişmiş ülkeler olağan üstü bir şekilde değişmiş ve gelişmiştir. Bunun yanında aynı zamanda zenginleşmiştir. İşte burada bankacılık ve finans alanındaki gelişmeler buna en büyük katkıyı sağlamıştır. İkinci olarak mevcut sistemle ilgili memnuniyetsizlik artmaya devam etti. Çünkü çoğuna göre sistemin kendisi gelir ve refahın dağılımında adaletsizliğin sebeplerinden biriydi. Son 20-30 yıldır mali değerlerde ciddi dalgalanma ve istikrarsızlık yaşandı. Aynı dönemde bazı sosyal çatışmalar da yaşandı ve bazı çözümler oldu. Bunlar sadece tarihi bir gerçek değil aynı zamanda faizsiz finans ve bankacılığın anlaşılması ve insanlığın onunla tanışmasına da vesile oldu (Sıddıki: 2006).

B- Gereçekler

Faizsiz finans teorisinin dayandığı bazı gerekçeler vardır. Bunlardan birincisi finansmanın iktisadi bir ihtiyaç olarak algılanmasıdır. Çünkü insanların genelinde, sermaye kaynaklarının tabiatının farklı olmasından dolayı bu finansman ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden de uygulamada zaten var olan mudarebe geleneği teoride de çok tartışılmıştır. Çünkü ne her parası olan ticaret yapabilir ve ne de her yetenekli kişi ticaret yapacak parayı bulabilir. Ayrıca bazı bilginlere göre finansman bir çeşit gelir kaynağıdır. Bunların dışında bazı beklenmeyen durumlarda da finansman ihtiyacı olabilir ve bu ihtiyaç bu şekilde giderilebilir.



Borç verme hatta karşılıksız borç verme dini, sosyal ve iktisadi gerekçelerle teşvik edilmiştir. Ayrıca da sıkıntıya düşen borçluya süre verilmesi ahlaki bakımdan tavsiye edilmiştir. Yine İslam hukukçuları mudarebe sürecinin mantığı gerekçesini açıklarken önemli bir noktaya da işaret ederler. Bu da “bütün toplumlar için mübadele ve ticaretin vazgeçilmez bir gerçek olmasıdır.”

Tasarruf sahipleri fonlarını ortaklık yoluyla kullandırılırsa bu yolla toplumun refah artışına katkı sağlamış olacaklardır. Bu durumda hem fon verenlerin ve hem de alanların refah düzeyleri artmış demektir. Yani refah artışına ortak olmuşlardır. Bu da gösteriyor ki, ortaklık sistemi sadece borç alana değil aynı zamanda hatta daha fazla borç verene (fon sahibine) hizmet eder (Humayun ve Presley: 1989).

Her şeyden önce faizsiz finans teorisinin ortaya çıkışında dini gerekçeler ön plandadır. Müslümanlar kendilerini gelecekteki hayata hazırlamaktadırlar ve bu dünyanın geçici ve bir sınama yeri olduğunu düşünürler. Bu bakımdan İslami öğretiyi esas alan bireyler toplumsal çatışmaya ortam hazırlayan, adil düzeni bozguna uğratan ve özellikle uhrevi hayatı tehlikeye atan faizli sistemden geri durmak istemektedirler (Geelani: 2005).

C- Ortaya çıkışı

Finans ile ilgili meseleler çoğu kere banka kurumu üzerinden tartışılmaktadır. Çünkü finans problemlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte bankacılığın da yavaş yavaş filizlendiği tarihi kaynaklarda belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda bankacılığın kökeninin tarih öncesine kadar gittiği ifade edilmektedir. Aslında bankacılık ticaretin zaruri bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ticarete uygun değişim ortamının oluşmasıyla birlikte banka kurumu ortaya çıkmıştır. Bu yolda atılan ilk ve akılcı adım ödünç verme ve alma faaliyetlerinin geliştirilmesiydi. İlk bankalar tapınaklar içinde ve Akdeniz'in kuşattığı çevrelerde ortaya çıkmıştır. Bu tapınaklar içinde papazlar ve tefeciler işlemleri yönetir, tasarrufları kabul ederlerdi. Bu tasarruflar arasında ilki ürün-paradır. Sonraları taşıma kolaylığı nedeniyle kıymetli metaller değişim aracı olarak ürünlerin yerine kullanılmıştır. Bazı kaynaklara göre eski Mezopotamya'da bu tapınaklar çok güvenli yerlerdi ve gümüş ayarları da burada tespit edilir ve bölgede para olarak kullanılırdı. Ödeme kayıtlarıyla birlikte kredi ve diğer işlemler bu tapınaklarda yapılırdı.

İlk uluslararası düzenli altın-para “Bezant” 4. yüzyılda Bizans imparatorluğu tarafından İstanbul'da çıkarıldı. Böylece Ortaçağ Avrupa'sı ile İslam kültürü arasında İstanbul aracılığı ile bir köprü kurulmuş oldu. Bu ortam ve uluslararası altın para geniş kitlelere ticari ortaklıklar kurma ve seyahat imkânı hazırladı. Bu da bireylere, Avrupa ve Ortadoğu boyunca zenginlik ve refah kazandırdı. Bu istikrarlı metal parayı takiben bankacılık işlemleri uluslararası ticaretin ihtiyaçlarını karşılamak üzere hızla gelişti. İlk ticari bankalar krediye dayalı işlemler ve döviz değişimi ile işe başladı. Bu yolla Batı Avrupalı ve Ortadoğulu birleşik güçlerin bankacılık uygulamaları dünyaya ihraç edilmiş oldu. Böylece bölgenin uluslarıyla yeni ticari ilişkiler başladı. Ancak ortaklık ve kâr zarar ortaklığı gibi faizsiz finansın temel yapıları Akdeniz bölgesinde 12 ve 13. asırlarda tanınmaya başladı ve giderek gelişti. Bugün bu yapıların yansımaları dünyada kooperatifler, şirketler ve diğer şekillerde görülmüş ve görülmektedir (Bala ve Zahari: 2009).



İslam öncesi Arap toplumunun ekonomisi tefeci ve tüccara güven duyulan ortamda takasa dayalı ticareti ve organize bir kredi sistemi yoktu. Felaket ve kıtlık zamanlarında borçlu borcunu vadesinde ödemediğinde borç yekûnu yükselir ve ödeme tarihi de uzardı. O dönemde gayri resmi faize dayalı bir ticari sistem vardı. Kur'an'da belirtildiği gibi riba gönüllü ya da hayri bir eylem olmadığı gibi, satış ya da mal değişimi de değildir. Bu yüzden riba tamamen haksız ve kazanılmayan bir artıştır ve İslam'a göre yasaklanan da budur (Holden: 2008).

Aynı dönemlerde Arap yarımadasında en önemli dini ve ticari merkezler Mekke ve Medine idi. Mekke'nin en tanınmış kabilesi Kureyşin en temel ekonomik aktivitesi ticaret olduğu için çoğu kervan Mekke halkı tarafından mali olarak desteklenirdi. Bu dönemde Kureyşliler ve Hıristiyanlar arasında Taif'te faize dayalı bir finans sistemi vardı. Dönemin en büyük finansörleri de Abbas ve Taif'li zenginlerdi. Bu dönemde borç faizinin yıllık %12 ye ulaştığı bildirilmektedir. O yıllarda birinci derece önemli finansman yolu faiz/ribaya dayalı olmakla birlikte ikinci sırada mudarebe yöntemi yer almaktadır. Çünkü bu dönemde Mekke toplumunda mudarebe yönteminin bilindiği ve yaygın olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Medine'de ise Muzaraa ve Musakat iki önemli finansman yoluydu. Bunların dışında kredili satış da Hz. Peygamber zamanında vardı, ancak bu daha çok tüketimin finansmanında kullanılmaktaydı. Bir diğer finansman yöntemi de gelecekte teslim edilecek mal için önceden ödeme yapma biçimi olan selemdir (Kahf and Khan: 1409 H).

Ortaklık ya da K/Z ortaklığı yöntemleri Hz. Muhammed'in öğretilerinden önce ve sonra da İslam inançlarıyla tutarlı olduğu için finans faaliyetlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Zamanla bu yöntemler ekonomik çekim merkezlerine, batı dünyasına geçmiştir. Ortaklık yaklaşımı finansal işlemleri yapılandırmak için batı finans kurumlarının çok işine yaradı. Fakat Müslüman ülkelere gelince uyguladıkları yöntemler doğru ve inançlarına uygun olmasına rağmen batı kaynaklı finans yöntemleri karşısında varlıklarını sürdüremedi ve sonuçta faize dayalı sisteme adapte edildi. Müslüman toplumdaki bu çatışma batı yöntemlerinin veya batı finans metotlarının giderek kabulüne yol açtı (Bala ve Zahari: 2009).

2- Modern Çağlarda Faizsiz Finans Teorisi

Önceleri, koloni dönemlerinde riba ve garar yasağının üstü, kasıtlı olarak örtüldüğünden dolayı Müslüman dünya batı ekonomilerinden çok etkilendi. Çoğu Müslüman ülke batı kaynaklı bankacılık sistemine ve işletme modeline kendini uyarladı ve dini geleneklerini ve ticari uygulamalarını bir tarafa bıraktı. Sonuç olarak riba yasağının yeniden gündeme gelmesi orta doğu ülkelerinin bağımsızlığına kadar olamadı (Holden, 2008). İkinci dünya savaşından sonra, 1940'lardan itibaren bu konudaki tartışmalar yeniden başladı. Öncü isimler arasında M. İkbâl, M. Hamidullah, Mevdudi, ve Kureşi sayılabilir. Bu yıllarda Hindistan İngiltere'den Pakistan da Hindistan'dan bağımsızlık kazanmış ve bağımsız bir "Müslüman toplum" oluşturma düşüncesi tartışma konusu olmuş ve ilk defa İslam ekonomisi kavramı Mevdudi tarafından bu dönemde kullanılmıştır. Çünkü anlayışa göre İslam'ın siyasi, ekonomik ve mali bakımdan sistem oluşturacak varsayımları ve ilkeleri vardır. Bu varsayımlar da hem kapitalist hem de sosyalist sitemlerden çok farklıdır. Mevdudi'nin takipçileri de İslami sosyal bilimlerin oluşması yolunda onu takip ettiler. Çok geçmeden Arap düşünürler üzerinde Mevdudi'nin etkisi görüldü. Bunlar arasında Siyasal İslam'ın babası sayılan Seyit Kutup en ünlüsüdür.



Mevdudi'nin Hind toplumundan Müslüman Pakistan toplumuna intikali de diğer seküler siyasi ve iktisadi sistemlerden uzaklaşmak için ideal bir örnek oldu.

Bu gelişmelerden birkaç on yıl sonra İslam ekonomisi savunucuları neo-klasik ve Keynesyen iktisat dâhil bütün iktisadi sistemler arasında karşılaştırma yapmaya başladılar. Çünkü Ortodoks iktisadın homo economicus anlayışı yerine homo İslamicus etrafında bir model arayışı başlamıştı. İşte böyle bir dönemde ara model olarak İslam bankacılığı kavramı yeni finans sistemi gibi Müslüman ekonomistlerinin literatürüne girdi. Bu yeni modelin temeli ortaklık esasına dayanır ki bunun çok adil ve istikrarlı bir sitem olduğu kabul edilmektedir. Bu süreçte ayrıca Müslüman ekonomistler faiz ve tefecilik yasağı üzerine yoğunlaştılar. Zaten bu, eski Hıristiyan inançlarına göre de yasaklanmıştı. Klasik Müslüman hukukçular faize dayalı borçlanmayı, mevduat bankacılığının temeli, risksiz hatta yasadışı, gayri adil ve tembel kapitalistin geliri olarak ifade etmişlerdir. Tercih edilen finans modeli, eski uygulamalarda mudarebe olarak bilinen sessiz (oy hakkı bulunmayan) ortaklık modeli üzerine kurulacaktır. Bunun bir benzeri İsqâ adıyla Yahudilikte, Commenda adıyla da Hıristiyan kültüründe zaten vardı (Gamal, <http://public.econ.duke.edu>; Sıddıki: 2006).

Literatürde geleneksel bankacılıktan sonra dizayn edilen aracılık modelinde kar isteyen ile ona hizmet etmek isteyen ve toplumun da ihtiyacı olan yatırım şirketi arasında bir müphemlik ve karışıklık vardır. Faizsiz sistemde ticari bankacılık iki kademeli mudarebeye dayanır ve faize dayalı finans ve bankacılık sistemine alternatif olarak sunulmuştur. Bazı iktisatçılar bunu geniş anlamda kapitalizm ve sosyalizme karşı bir mücadele biçimi olarak anladılar. Hâlbuki burada Müslüman iktisatçılar İslam'ın farklı bir yaklaşımını sunmuşlardır. Bu da kendi kurumlarıyla birlikte ayrı bir ekonomik sistemin varlığı iddiasını ortaya çıkarmaktadır. Sistemin aslı toplumsal önceliklerle birlikte, faizden kaçmaktır (Sıddıki: 2006).

Faizsiz finans teorisinin ilk uygulaması olan ilk İslam bankası 1963 yılında Mısır'da kuruldu. Ancak bu teorinin geçmiş bazı küçük uygulamaları Hint-Pakistan bölgesinde 19. asrın sonlarından itibaren görülmüştür. Nitekim kaynaklar 1890'larda Hindistan'da Haydarabat'ta faizsiz kredi veren bir kurumdan söz etmektedir. Yine Hindistan'da 1923 yılında başka bir faizsiz müessese kurulmuş ve 20 yıl içinde sabit varlık değeri 2.240 ABD dolarına ulaşmıştır. Kurum her ay 100 ile 135 ABD doları arasında kredi veriyordu ve 1000'den fazla üyesi vardı. Bunlar arasında Müslüman olmayanlar bile vardı. Kurumun 1944 yılına kadar rezervleri 67.000 ABD ulaşmıştı. Bu kuruluşlar küçük işletmelere küçük krediler veriyorlardı ve bu faaliyetler 1960 yılına kadar devam etti (Bala ve Zahari: 2009).

1950 yıllarından itibaren özellikle Pakistanlı araştırmacılar bazı yeni teknikler geliştirdiler. Hatta 1958 yılında bu yeni teknikler etrafında küçük bir kooperatif bankası da kurdular. Burada büyük arazi sahiplerin tasarrufları vardı. Bu tasarruflar mudarebe yoluyla değerlendiriliyordu. 1958 yılına gelindiğinde Müslüman araştırmacılar mudarebe ve vekâlet temelinde faizsiz bir bankanın kurulabileceğini ortaya attılar. 1963 yılında da bilindiği gibi ilk ciddi deneme yapıldı. 1972 de de Bangladeş'te bir banka daha kuruldu. Bu banka küçük çiftçiler ve el sanatları alanında çalıştı. Bunlar mikro ekonomik finans kurumuydu ve ticari banka değildi (Wilson: 1998; İkbâl ve Greuning: 2008).



Son 40 yıldır faizsiz finans teorisi ahlaka, adalete ve gittikçe gelişen ve dünyanın her yerinde görülen faizsiz finans kuruluşlarına dayandırıldı. Artık dünya onların uygulanabilir olduğunu ve mevcut faize göre parasal kredilere bağlı sistem içinde rekabet edebilirliğini gördü (Salahuddin Ahmed: 2006). Ayrıca, geçmiş uygulamalar gösterdi ki faizsiz finans uygulanabilir ve tam bir finans sistemine dönüşebilir ve batılı iktisatçıların sandığı gibi bir çözüme yaşanmaz (Geelani: 2005).

Faizsiz finansın dayandığı temel ilke, fon sahibi ile bu fonu kullanan tarafların adil şekilde ticari girişimin riskine katılmasıdır. Bu süreç ile sözleşme dokunulmazlık kazanır, risk ortaklığı başlar, böylece faiz, spekülasyon davranış ve şans oyunları yasağı ortaya çıkar. Teori girişim faaliyetlerine katılarak kazanmayı teşvik ederken kazanılmayan gelir yolunu hiç tasvip etmez. Ayrıca kar odaklı faaliyetleri sıkı ahlaki kurallar oluşturarak denetim altına alır. Bu şekilde en haklı para kazanmanın yolu ortaklıktır. Bu durumda faizsiz finans teorisinin temeli risk karşılığı olması ve ortaklık ilkesine dayanmasıdır. Yatırımcılar kar odaklı yapıları kullanmak zorundadırlar ki bu da bir şekilde beceri sahibi olmayı gerektirir (Salahuddin Ahmed: 2006)

Faizsiz finans uygulamalarının ortaya çıkmasında üç faktör önemli rol oynamıştır. Birincisi 1975 yılında İslam kalkınma bankasının kurulması. Bu alanda bankanın öncülüğü tartışılmaz. İkincisi faizsiz ticari bankacılığının yaygınlaşmasıdır. İlk bankacılık denemeleri ticari banka değildi. 1970'li yılların başından itibaren petrol fiyatlarındaki artış orta doğuda çok büyük fonların oluşmasına neden oldu. Bu da ticari bankaların doğuş sürecini hızlandırdı. Zaten teorik olarak ciddi çalışmalar yapılmıştı. Bu arada ilk faizsiz ticari banka 1974 yılında BAE de kuruldu. Daha sonra 1975 de Dubai bank, Faysal bank ve Kuveyt Finans House 1977 de, Katar İslam bankası da 1983 de kuruldu. Bunları diğer finans kurumları takip etti. Bu dönemde faizsiz finans kurumları çok başarılı oldular ve Müslümanlar da dini gerekçelerle bu bankaları seçtiler. Üçüncü önemli faktör de Müslüman araştırmacıların finans alanında ortaya çıkardıkları yeniliklerdir. Bu yeni teknikler sektörün gelişmesine çok büyük katkı yapmıştır (Wilson: 1998) .

Aslında faizsiz finans işlemleri orta çağlarda da Müslüman dünyada uygulama alanı bulmuştu. Bu uygulamalardan alınan bazı kavramlar, teknikler ve araçlar daha sonraları Avrupalı finansörler ve iş adamları tarafından da kullanılmıştır. Ama aslında faizsiz banka modeli koloni sonrası ülkelerde İslami kimliği canlandırmak ve kuvvetlendirme çabası olarak ortaya çıkmıştır. Mısır, Pakistan ve Malezya gibi ülkelerde bağımsızlıklarına paralel olarak 1960'lardan sonra şeriata uyumlu bazı finansal kurumlar oluşmuştur. 1970'lerdeki ilk petrol gelirleri dalgası ve petro-dolar birikimi bu sistemin gelişmesini hızlandırdı ve Müslüman ülkelerin cari hesap fazlası dönemine rastladı. Böylece Ortadoğu'da çoğalan bu fonları çekmek için yarışan faizsiz ticari bankalar ortaya çıktı (İkbal ve Greuning: 2008).

3- Temel özellikler ve ilkeler

Ortodoks finans sistemi özellikle ekonomik ve finansal işlemlere yoğunlaşmıştır. Buna karşın, temeli ekonomik davranış ve üretim faktörlerine dayanan faizsiz finans sistem ise ahlaki, sosyal, dini ve psikolojik değerlere de aynı şekilde vurgu yapar ve bunları bir bütün olarak toplumun iyiliği için gerekli görür. Faizsiz finans sistemi iş ahlakı, gelir dağılımı, sosyal ve



ekonomik adalet ve devletin rolü üzerinde yoğunlaşır. Bu sistem faiz kavramını ve borca dayalı araçların kullanımına kapalıdır. Faiz yasağının dışında adalet ve eşitlik, ahlaki ilkeler, toplum ile birey arasındaki uyum, mülkiyet hakları ve ortaklık başlıca ilkeler arasındadır (İkbal ve Greuning: 2008).

A- Faiz yasağı:

Borç ve alım satım işlemlerinde gerçekleşen haksız sermaye artışı şeklinde tanımlanan faiz/riba kesin olarak yasaklanmıştır. Faizin kapsamı, anapara üzerine bir vadeye bağlı olarak ilave edilen ve önceden belirlenen sabit ve pozitif gelir payı olarak da açıklanabilir. İslam karı tasvip ederken faizi yasaklamıştır. Faiz yasağı sadece İslam'a mahsus bir uygulama değildir. Aristo'dan beri ve Hıristiyanlık doktrini içinde tartışılmaktadır. Yahudilikte de buna benzer bir uygulama vardır. Ayrıca ifade etmek gerekir ki, kar geçmişe ve gerçekleşen sonuçlara göre belirlenirken ve başarılı bir girişimcinin gelir artışını ifade ederken, ileriye dönük bir kazanç olan faiz, girişimcinin faaliyetlerinden bağımsız olarak gerçekleşir ve zarar halinde hatta negatif refah düzeyinde bile tahakkuk eden bir kazançtır. Hâlbuki bu sosyal adalete aykırı görülmektedir (Akın, 2010).

İslami literatür faiz yasağının makul olduğunu göstermek için birçok argüman kullanmaktadır ki bunlardan bazılarını batılı iktisatçılar da kabul etmektedir. Birincisi faiz, tasarrufların karşılığı olarak kabul edilemez. Çünkü bunun için hiçbir haklı temel yoktur. İkincisi, Böyle bir ödülü/faizi hak etmiş olmak için mevcut geliri tüketimden alıkoymak yeterli bir sebep değildir. Üçüncüsü para ile sermaye arasındaki kesin ayırımıdır. Para aslında potansiyel sermayedir. Parayı sermayeye dönüştürmek için girişimcinin uygulamasına gerek vardır ki bu bir risk almaktır ve kar getirmek için üretim faktörlerini bir araya getirecek bilgi ve beceri gerektirir. Faizsiz sistemde borçlu/alacaklı ilişkisi yeniden tanımlanmıştır. Çünkü kredi veren projeye ortak olmuş demektir ve çalışan parasından uzakta değildir. Dördüncüsü de borçlu ve alacaklının kar/zarara ortak olmasıdır (Humayun ve Presley: 1989). Ödünç veren bir şekilde girişimciye destek oluyorsa kardan hisse almayı hak eder. Ancak burada sabit ve garanti edilmiş bir gelir yoktur. Ortaklık sisteminde ödül katkı nispetiyle belirlenir.

B- Adalet

Adalet bu sistemin ruhu olarak kabul edilir ve toplumdaki bütün düzenlemeler adalet üzerine bina edilmelidir. Dahası iktisadi faaliyetlerdeki adalet sadece bir sonuç değildir; aynı zamanda sonuca götüren bir araç olarak da kabul edilmektedir. Finans alanında faiz ve garar yasağı ancak adaletle mümkündür. Sistemin tamamı ekonomik gelişme ile yakından ilgilidir ve bunu iktisadi problemin en önemli parçası olarak ele alır ve tedavi eder. Bu da bütün insanlığın iyiliğine hizmet etmek demektir (Geelani: 2005).

C- Ahlak

Faizsiz sistem Müslüman topluma katkı sağlar ve ancak izin verilmiş dallarda ticaret yapılmasını zorunlu kılar. Bu yüzden onun ticaret yasaları faizli krediyi kabul etmez, belirsizliği reddeder ve bazı yasaklar koyar. Sistem, dini konuların yanı sıra ahlaki ilkeler de koyar. Faizsiz sistemin bir başka ilkesi de faizin gayri ahlaki bir eylem olduğudur. Çünkü faiz gerçek bir faaliyeti içermez, yanı sıra başarısızlık ve rizikolar içerir (Geelani: 2005). Ortaklığı taahhüt etmesinden dolayı kar ortaklığına dayalı finans sistemi borç kontratlarından daha



istikrarlıdır, sağlamdır. Bunun da en önemli nedeni hak, adalet ve ahlak ilkeleri üzerine yoğunlaşmasıdır (Sıddiki: 2006).

D- Risk Paylaşımı:

Faiz yasak olduğu için fon sahipleri kredi veren değil yatırımcı ve girişimci rolündedirler ve böylece her iki taraf da riske dâhil olmuş olur. Faizsiz finans sistemi önceden belirlenmiş, garanti edilmiş herhangi bir geliri almanın ve vermenin yasaklanması temeline dayanır. Ödünç veren de ödünç alan da girişime ortaktır. Bu sistem aşırı kazancın ya da arzı ve fiyatları manipüle ederek ilkesiz olarak kar sağlamanın önüne engel koyar.

E- Para potansiyel sermayedir:

Para ancak üretim faaliyetlerine katılması ile birlikte üretim sürecine girmesi durumunda sermaye özelliğini kazanır. Paranın zaman değeri ancak sermaye görevi gördüğünde söz konusu olmaktadır.

F- Spekülatif davranışların her türlü yasaklanmasıdır

Her iki tarafın imzalamasıyla birlikte sözleşme dokunulmazlık ve böylelikle sözleşme şartları da kutsallık kazanır. Bu özellik asimetric bilginin getirdiği riskleri ve dezavantajları ortadan kaldırır. Böylece iktisadi faaliyet alanları belirlenerek adil sosyal hayat ve ekonomik düzen kurulma yolunda çalışma yapılmış olur (Salahuddin Ahmed: 2006).

4- Faizsiz ve Modern Finans Sisteminin Karşılaştırılması:

Faizsiz finans sisteminin çekirdeği, uygulamalarla sistemin diğer prensiplerini ortaya çıkarmıştır. Mesela ortaklık tavsiyesi, girişimciliğin teşviki, spekülatif davranışlardan sakındırma, mülkiyet haklarının korunması, şeffaflık ve sözleşme şartlarının kutsallığı gibi. Bu sistemin diğer unsurları sadece İslami öğretinin kendi bünyesi içinde tam olarak değerlendirilebilir. Bunlar çalışma ahlakı, refahın dağılımı, sosyal ve ekonomik adalet, bireyin sorumluluğu, toplum, devlet ve bütün tarafların hak ve sorumluluklarıdır. Bu yönüyle Faizsiz finans teorisi açık kollarıyla bütün insanlığı kucaklamakta ve çözüm için her türlü gayret gösterilmektedir. Bütün İbrahimi dinler hep bunu öğütlemiş olmakla birlikte bugün Müslümanlar tefeciliği bırakmak için gayret sarf ederlerken Hıristiyanlar benzer tavsiyeleri göz ardı etmektedirler (Bala ve Zahiri: 2009).

Faizsiz finansın lehindeki en büyük argüman ekonomik istikrara olan katkısıdır. Finansal araçların zorunlu ödemeleri gelir tahakkuklarıyla eşleştirildiğinde bu daha iyi görülecektir. Bu eşleştirme, klasik sistemden daha çok faizsiz sisteme dış şokları geciktirme yeteneği vermektedir (Sıddiki: 2006).

Faizsiz sistemin lehindeki diğer bir argüman da finans sektörüyle reel sektörü birleştirmesidir. Faizsiz sistemde her finansal işleme uygun olarak mevcut ya da potansiyel bir varlık söz konusudur. Klasik sistemde böyle değildir, çünkü burada finansal işlemler ya borca bağlı varlıklara dayanır ya da onlardan kaynaklanır. Bu yüzden borçlar katlanır ve sistem dayanılmaz bir hale gelir. İlâveten spekülasyon istikrarsızlığa yol açar. İstikrarsızlık ise finans sisteminden doğar ve reel sisteme yayılır, ödemeler dengesini, hayat standartlarını etkiler.



AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 63 Eylül – Ekim 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X Calal-Abad Uluslararası Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü

Calal-Abad – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>



Ancak faizsiz sistem, finans sektörü ile reel sektörü birleştirdiği için daha sağlamdır, uygulamalar bu sistemin kredibilitesini ortaya koymaktadır (Sıddıki: 2006).

Modern finans sistemi borç sözleşmesine, risklerle asimetrik olarak gerçekleşen ödüllere dayanır. Ayrıca borçlu riskin büyük kısmını taşır ve sistemin yönetim zorluklarına katlanır. Böyle bir sistem asimetrik bilgiye dayalı bir yapıdır ve ahlaki tehlike barındırır. Hâlbuki faizsiz sistemin temelinde adalet vardır ve bu yapılar tersine işler. Ayrıca bu klasik finans sistemi açık ekonomiye rağmen, kapalı bir sistemdir. Çünkü bütün bu işlemlerin takibi tasarruf sahipleri ve yatırımcılar adına bir banka kurumuna verilir. Bu yüzden de sistem özünde banka kurumuna dayanmaktadır (İkbal ve Greuning: 2008).

Modern finans sisteminin baş belası sorunlarından birisi borçların artması ve yayılmasıdır. Son durumda borç enstrümanları genel manzaraya hâkimdir. Kredi arzı için para yaratmadan yatırım ve sermaye oluşumuna kadar iç ve dış piyasalarda ve her yerde borcun yayılması hızlanmıştır. Müslüman iktisatçılar son 30 yılda bu fenomene dikkat çekmektedirler. Çünkü borcun yayılması istikrarsızlığa neden olacak ve spekülasyonlara fırsat yaratacaktır. Sonuçta bu durum faize dayalı refah ve gelir dağılımındaki umutsuzluğu artıracaktır. Buna mukabil Müslüman iktisatçılar para yaratan ve kredi imkânlarını genişleten Varlığa dayalı sistemi savundular. Bu sistemde para krediler çok marjinal kalacaktır (Sıddıki: 2006). Modern finans sistemi sadece kara odaklanır. Friedman'a göre "sonucu ölüm bile olsa işletmecinin işi kar etmek için çalışmaktır." Hâlbuki faizsiz sistem ahlaki, moral, dini ve iktisadi konulara eşit vurgu yapar ve bunlar bir bütün olarak sosyal adaleti amaç edinir (Geelani: 2005).

Batı iktisat düşüncesinin temelleri klasik düşünceye dayanır. Klasik düşünce ise mükemmel bir dünya, bütün piyasalarda tam bilgi, tam bir seyyaliyet, tam rekabet, marjinal üretkenliği yansıtan ücret ve arz-talep dengesi gibi varsayımlar bazında tartışılmaktadır. Gurup davranışı ve kendi çıkarı için çalışan insan gerçekten bencildir. Demek ki birey kendi çıkarı için çalışır ve hatta AB gibi ülke gurupları da böyledir. Ama bu durum bazen gurup ilkeleri için zararlı da olabilir. Batı dünyasında bu böyle olmakla birlikte doğu anlayışında böyle değildir. Çünkü hareket noktası tamamen farklıdır. Doğu düşüncesinde halkın, gurupların ve devletlerin mükemmel bir toplumda nasıl davranmaları gerektiği önceden tanımlanır. Böylece insanın bencilliğinden ziyade toplumun refahı düşünülmüştür.

Faize dayalı sistem sosyal bakımdan adil değildir ve pek çok ekonomi için yaralayıcıdır. Özellikle dayanıksız ve gelişmekte olan ekonomiler için. Halbuki faizsiz finans teorisi ortaklık temelinde, fonlardan risk altında faydalanan girişime katılım meselesi üzerinde ısrarla durmaktadır. Ortaklık kavramı iyi ve kötü performans arasında ayırım yapar ve bu da iyi kaynak yönetimini teşvik eder. Ayrıca faizsiz finans, müteşebbisin kredi itibarından ziyade girişimin potansiyel üretimiyle ilgilenir (Salahuddin Ahmed: 2006).

Kısaca ifade etmek gerekirse, bu yönleri itibarıyla klasik bankalarla ilgili endişeler 1970 ve 1980'lerde batılı araştırmacılar tarafından da ifade edilmiştir. Onlara göre bu bankalar kriterleri itibarıyla istikrarsızlığa yatkın kurumlardır. Çünkü burada her zaman kısa vadeli mevduat ile uzun vadeli yatırımlar arasında bir vade uyumsuzluğu vardır. Çünkü tasarrufların nominal değeri garanti edilmiş fakat yatırımların değeri garanti edilmemiştir. Bu durumda



vade uyumsuzluğu problem olacaktır. Bankalar kısa vadeli yatırımları yönetmek ve daha çok tasarruf çekmek için faiz oranlarını yükselteceklerdir. Halbuki bu sürecin her zaman sürdürülebilmesi imkânı yoktur. Bundan dolayıdır ki, klasik finans sisteminde ekonomiler daha fazla finansal krizlere maruz kalmaktadır. Küresel finans piyasasının önemli bir parçası haline gelen katılım ya da faizsiz bankalar tabiatıyla bundan etkilenmişlerdir. Ancak bu bankalar işleyiş ve var olan farklılık bakımından küresel krizlerden klasik bankalara göre daha az etkilenmişlerdir. Bu da faizsiz bankaların rekabet gücüne olumlu katkı yapmıştır.

5- Faizsiz Finans Sisteminin Günümüzdeki Yeri, Hedefleri ve Eleştiriler

A- Günümüzdeki Yeri

Orta çağlarda bu sistem (faizsiz sistem) işletmelerde özellikle ticarete uygulandı. İspanya’da, Akdeniz’de ve Baltık ülkelerinde Müslüman tacirler ticari işlemlerde vazgeçilmez araçlardı. Avrupalı finansörler ve iş adamları sonraları bazı İslami araçları, teknikleri ve kavramları kendilerine uyarladılar. Son 50 yıldan beridir ise faizsiz finans teorisi ahlak ve adalet anlayışı çerçevesinde ve bankacılık temelinde ilerledi. Bu bankalar dünyanın her tarafına yayıldı. Böylece dünya bu bankaların faize ve parasal kredilere dayanan mevcut sistem içinde rekabet edebilirliğini gördü. Faizsiz finans piyasası Müslüman dünyada finans sektörünün bir parçası olarak uygulanabilir alternatif çözümleriyle hızla gelişen bir piyasa oldu (Salahuddin, Ahmet: 2006).

Bugün ise İslami finans sadece İslam dünyasında değil uluslararası piyasada önemli bir aktör olmuştur. IMF ye göre 2005 yılında dünya genelinde faizsiz finans kurumlarının toplam varlık değeri 250 milyar ABD bulmuştur ve her yıl %15 büyümektedir. 75 ülkede 300 finans kurumu çalışmaktadır (Holden: 2008). 2010 yılı itibariyle de faizsiz finans hareketlerinin değerleri toplamı 1 trilyon ABD dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Bala ve Zahiri: 2009). Bu verilerden de anlaşılmaktadır ki, faizsiz finans kurumları klasik bankalarla yarışabilir ve geçebilir durumdadır hatta bundan sonraki süreçte ise klasik bankalar katılım bankalarının partneri olacak duruma gelebileceklerdir (Salahuddin, Ahmet: 2006).

B- Hedefleri

Faizsiz finans teorisinin amacı her iki tarafın şeriat ilkelerini ihlal etmeden kazanç sağlamasıdır. Finans kurumlarının ortakları ve yatırımcılar pür ekonomik düşünceye sahip olabilir ve şeriatın amaçlarıyla ilgilenmeyebilirler. Ancak faizsiz sistemin başka kaygıları ve hedefleri de vardır. Bu sistem bazı kesin ve açık amaçlar peşindedir.

Bunlar:

- Şeriatla uyumlu finansal araç ve hizmetler üretmek
- Para değerinde istikrar
- Ekonomik gelişme
- Sosyal kalkınma
- Kaynakların optimum kullanımı
- Kaynakların adil dağılımı (Bala ve Zahiri: 2008).

Özet olarak belirtmek gerekirse, faizsiz sistemin temel amacı şeriat prensiplerine göre ekonomik hayatı düzenlemek ve refah düzeyini artırmaktır (Akın, 2010).



C- Eleştiriler

1975’lerde İKB kurulmasıyla birlikte batılı araştırmacıların İslami finans sistemine itirazları da başladı. Bu itirazların en önemlileri şunlardır:

- Sıfır faiz, kredi verilebilir fon talebinin sonsuz olması demektir ve fon arzının da sıfır olması anlamına gelir.
- böyle bir sistem ödünç verilebilir fonların arz ve talebi arasında dengeyi kuramaz
- Sıfır faiz tasarrufun olmaması demektir.
- Sıfır tasarruf ile yatırımlar ve büyüme olmaz.
- Bu sistemi kabul eden ülkelerde sermayenin kaçması kaçınılmazdır.
- Bu sistemde para politikası olmaz, çünkü likit yönetim araçları önceden belirlenmiş bir faiz olmadan çalışmaz (İkbal ve Greuning: 2008).

Müslüman araştırmacılar ise 1988’lerden itibaren faiziz finans sistemine karşı dile getirilen itirazların cevabını vermişlerdir:

- Modern bir finans sistemi önceden belirlenmiş bir faiz olmadan da çalışabilir. Batılı iktisatçıların dediğinin tersine hiçbir teori önceden sabit faiz oranı açıklamaktan mutlu olmaz
- Önceden belirlenmiş sabit faiz oranının kabul edilmemesi (borç sözleşmesinin olmaması) sermayenin sıfır gelir elde edeceği anlamına gelmez.
- Sermayenin gerçekleşen gelirden pay alması ve bu gelirin büyüklüğü ekonomik aktivitenin büyüklüğüne göre belirlenir ki bu aktivitede fonlar kullanılmıştır.
- Beklenen geliri yatırım bilirler
- Beklenen getirinin oranını ise tasarruflar belirler.
- Pozitif büyüme bu sistemle mümkündür
- Para politikası modern sistemde olduğu gibi görev yapar. Bunun etkinliği likit yönetim araçlarının varlığına bağlıdır(İkbal ve Greuning: 2008).

Faizsiz finans uygulamaları son zamanlarda batı uygulamalarına benzer şekilde faize dayalı eylemlere doğru bir eğilim göstermesinden dolayı batılı araştırmacıların haksız ve insafsız bazı eleştirileriyle birlikte Müslüman araştırmacılar da faizsiz sistemin aksaklıklarını ve İslam’a uygun olmadıklarını düşünerek eleştirmişlerdir. Faizsiz sistem finansal ihtiyaçların giderilmesi bakımından modern finans sistemine benzemesinden dolayı bazı araştırmacılar faizsiz finansı “ikiyüzlülük” olarak da adlandırdılar. Bunun nedeni faizsiz finans tekniklerinin modern finans tekniklerine benzer olmasından kaynaklanmaktadır.

Faizsiz finans endüstrisinin ürettiği ikiyüzlülük imajı hem adaletsiz ve hem de zararlıdır. Çünkü iki teori arasındaki benzerlik kabul edilebilir düzeydedir. Mesela oto finansman şekliyle bankanın bir müşterisi kredi ile araba satın almak istedi ve satıcı ile fiyatını görüştü. Sonra da bankaya başvurarak bu arabayı peşin para ile satın alıp kendine kredi ile satılmasını istedi. Bu durumda kredi maliyeti faizsiz bankada kâr payı olarak işlem görecektir. Bu da araba piyasasındaki faiz oranlarıyla paralellik gösterebilir. Bu işlem biçim olarak ilk bakışta faiz gibi görünmekte ve bazı tartışmalarda murabaha yöntemi örtülü faiz işlemi olarak algılanmaktadır. Hâlbuki kâr payı faiz oranlarına yakın olsa bile banka işlemi ayrıntılarda çok farklıdır. Zaten banka da asıl farkın ayrıntılarda gizil olduğunu iddia etmektedir. Bugün faizsiz bankaların işlemlerinin çoğu bu kredili satış biçiminde ya da çok ileri finansal kiralama işlemi biçimindedir (Gamal: 2003).



Aynı paradoks makroekonomik seviyede de kendini göstermektedir. Mesela bir Malezya bankası 500 milyon dolarlık sukuk ihraç etti. Bu senetler faizsiz sistem ilkelerine göre çalışmaktadır. Bugün Malezya'da bunların miktarı 20 milyar dolara ulaşmıştır. Yine 2002 de Bahreyn Para ajansı 80 milyon dolarlık icara sukuku ihraç etmiş ve bunlara yıllık %4 kâr payı ödeneceğini belirtmiştir. Hükümet de bu senetleri doğrudan ya da dolaylı olarak garanti etmiştir. Bu durumda faizsiz bankalar ortaklık sisteminden uzaklaşmakta bunun yerine murabaha ve icara yöntemine yönelmektedirler. Bu iki form ise klasik bankacılığı çağrıştırmaktadır.

Bazı eleştirilere rağmen Müslüman araştırmacıların çoğunluğu faizsiz sistemin İslami inanç ve değerler sistemini kuşatan prensiplere bağlı olduğuna inanmışlardır. Faizsiz sistemin en önemli ilkesi şüphesiz faiz ve garar yasağıdır, haramlardır. İlâveten faizsiz finans teorisi ortaklık sistemini savunur ve de yatırımlara aktif katılımı teşvik eder. Bütün bu çalışmaların amacı toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal adaleti temin etmektir (Bala ve Zahiri: 2009).

6- Sonuç ve Öneriler

Faizsiz finans sistemi, modern finans sisteminde ortaya çıkan gayri adil düzenin sebep olduğu karmaşayı ortadan kaldırmayı gaye edinmiş ve önceden belirlenmiş sabit faizi yasaklayan ve gerçekleşen gelirden pay almaya izin veren ve kullanılan fonlarla elde edilen ekonomik sonuca, kara ortaklık esasına dayanmaktadır.

Modern finans sistemine göre fon kullanan girişimcilerin, işletmenin bütün riskini üstlenerek, hem fon sahiplerine ve hem de bankaya önceden belirlenen oranda gelir payı ödemesi faizsiz finans sistemince gayri adil bir yol olarak görülmüştür. Bütün bunlardan dolayı pozitif gelir garantisi haklı görülmemiştir. Hatta faiz işsizlik, enflasyon, bolluk içinde yoksulluk, eşitsizlik, gibi bazı problemlerin kaynağı olarak da görülmüştür. Faizsiz finans sistemine göre bütün bu problemler faizin yerine kar ortaklığını koymakla çözülebilecektir.

Finans ve kredi kavramları doğu toplumlarına sonradan girmiştir. Tarihte özellikle Müslüman toplumlara kredi ekonomilerinden ziyade öz sermaye ekonomileri hâkim olmuştur. Hatta zaruretler dışında borç para almak ve kullanmak yasak olmasa da makbul bir davranış olarak kabul edilmemiştir. Doğru toplumlarında önceleri ihtiyaca göre üretim yapılır ve ihtiyaçtan fazlası diğer ihtiyaç sahiplerine bir mal ya da iş karşılığında veya bağış olarak verilirdi. Az da olsa para(altın, gümüş, bakır) karşılığında değişim de yapılmıştır. Fakat yalnızca satmak ve kazanç sağlamak amacıyla üretim yapmak istisna bir eylemdi.

Orta çağlarda Müslüman toplumlarda bir kimse üretim zorluğuna düştüğünde karşılıksız yardım esas olmakla birlikte iş birliği ve güç birliği çok makbul bir eylem olarak kabul edilmekteydi. İş ve güç birliğinin en önemli iktisadi biçimi ortaklıklar olarak ortaya çıkmıştır. Hatta bugün dünyada halen uygulanan en güçlü ortaklık yöntemlerini(commenda) Müslüman toplumlar ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda iş kurmak isteyen girişimci, imkânları yetersiz olduğunda yapacağı en doğru, en sağlam ve en kolay iş kendisine uygun bir ortak bulmaktır. Kutsal kaynakların tavsiyeleri de bu yöndedir.



Faizsiz ya da katılım bankaları adıyla bugün var olan mali kuruluşlar işte bu ortaklık kurumunu desteklemek amacıyla ortaya çıkmışlar ve faizsiz finans teorisinin ilk uygulaması olan ilk faizsiz banka da 1963 yılında Mısır’da kurulmuştur. Daha sonra diğer Müslüman ülkelerde de benzer kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Ancak halen birer banka benzeri kredi kurumu olmaktan öte uygulamada ciddi bir katkı sunmamışlardır. Kullandıkları yöntemler de muşaraka, tavarruk, murabaha, sukuk ve icara gibi birkaç tartışmalı satış yönteminin uyarlanmasından ibarettir (Sıddiki, 2006). Yöntemler zayıf ve tartışmalı olunca yarım asırdır hala bocalama dönemini aşamayan bu kurumlar süratle ortaklık temelinde yeni yöntemlere geçmelidirler. Ayrıca daha da önemlisi bu kuruluşlar mevcut haliyle daha iyi ve daha sağlıklı kurumların ortaya çıkmasının önünde duran önemli engellerden biri olarak kabul edilmektedir. Hatta kendilerini “İslami Finans” “İslam ekonomisi” gibi maskeli, makyajlı ifadelerle savunmaları da şimdiye kadar kâfi derecede bir fayda sağlamamıştır.

Bu finans kurumlarının asıl problemi para bulmak değil, buldukları parayı verimli ve faydalı alanlarda yine geçerli, etkin ve şeffaf yöntemlerle kullanmak veya kullandırmaktır. Burada en geçerli ve en makbul yöntem çeşitli biçimleriyle ortaklıklardır. Sistem bu yolla sadece İslam dünyasında değil belki de uluslararası piyasada önemli bir aktör olabilecektir. Böylece faizsiz finans kurumları klasik bankalarla yarışabilir, geçebilir ve hatta bundan sonraki süreçte katılım bankaları klasik bankaların partneri olacak seviyeye gelebileceklerdir (Salahuddin, Ahmet: 2006).

Sonuç olarak bu kurumlar, kendilerini yalnızca ruhsata ve fetvaya dayalı işlemlerden kurtararak azimete ve takvaya dayalı yöntemlere başvurmalı ve daha radikal kararlar alarak Müslüman toplumların dertlerine çare olmalıdırlar. Müslümanlara yakışan ve vazife olan, çok büyük işler başarmak değil küçük de olsa gerekeni yapmaktır.

Kaynakça

- Ahmet Selahaddin (2006) “İslamic Banking, Finance and Insurance, a Global Overview Kuala Lumpur.
- Akın Faruk (2010) “İslami finans Sistemi içinde İslami bankacılığının Yeri ve Türkiye’de katılım Bankacılığı” Mevzuat Dergisi, S.151.
- Al-Jarhi Mabid Ali <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2009/11/islamic-finance-an-efficient-equitable-option.pdf>. Erişim Tarihi: 01.04.2017
- Dar H.A ve Presley J.R. (1989) “İslamic Finance: A Western Perspektife” International Journal of Islamic Financial Services Vol.1 No.1.
- Gamal, Mahmoud A. (2003) "Interest and The Paradox of Contemporary Islamic Law and Finance”, Fordham International Law Journal, Vol. 27 No.1
- Gamal Mahmoud, Islamic Finance, http://public.econ.duke.edu/~staff/wrkshop_papers/2008-2009%20Papers/El-Gamal2.pdf. Erişim Tarihi: 03.04.20174
- Geelani, İftikar (2005), “İslamic Finance: A Syntehesis”, The University of Nottingham, Business School, MBA



AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 63 Eylül – Ekim 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X Calal-Abad Uluslararası Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü

Calal-Abad – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>



- Holden Kelly (2008) “İslamic Finance: Legal Hypocrarısı Moot Point, Proplematic Future Bigger Concern”, Boston University İnternational Law Journal, Vol:25: 341.
- Honohan, P. (2001) “İslamic Financial Intermediation: Economic and Prudential Conciderations”, World bank.
- İqbal, Z. Greuning, H. V. (2008) “Principles and Development of İslamic Finance”, World Bank, No: 424481.
- Kahf, M; Khan Tariquillah. “Principles of İslamic Financing: A Survey” İslamic Development Bank 1409H
- Kanyılmaz, İ. (1992) “İslamiyet ve Finansman teorisi” s.23-76, İstanbul.
- Nagaoka, S. (2010) “İslamic Finance in Economic History: Marginal System or Another Universal System? What İslamic Finance Does not Change EM Strasburg Business School
- Rodney, Wilson, “The Evolution of the İslamic Financial System,” İslamic Finance: Innovation and Growth – Contents www.euromoneybooks.com. Erişim Tarihi 29.03.2017.
- Rodney Wilson (2008) “İslamic Economics and Finance”, World Economic, Vol. 9 No.1.
- Shanmugan, B. Zahiri, R.Z.A (2009) “Primer on İslamic Finance” The Researche Foundation of CFA İnstitute.
- Sıddıqi, M.N. (2006), “İslamic Banking and Finance in Theory and Practice: a Survey of State of the art”, İslamic Economic Studies, Vol. 13, No.2.
- Sıddıqi, M.N. (2006), “Shariah, Economics and the Progress of İslamic Finance: The Rol of Shariah Experts” Seventh Harward Forum on İslamic Economics, USA.
- Wilson, R. (2008), “Muhammed Bakır Es-Sadr’ın İslam Ekonomi Düşüncesine Katkısı”, Hakikat Dergisi. 91.